

2.2

מלחמת העיתונים ל'אוניון מרוקיין מול ל'אונז'ר א'לוסטר'ה

בשנת 1932 נפל דבר בחוג קוראי העיתונות היהודית ברחוב הקזבלנקה. עיתון חדש בשם ל'אוניון מרוקיין (*L'Union Marocaine – האיחוד המרוקני*), הופיע על דוכני העיתונים בניסיון לערער את מעמדו של ל'אונז'ר, לאחר שזה נהנה ממונופול בעולם העיתונות היהודי בקזבלנקה במשך חמש שנים בקירוב.

לכאורה, הוא לא הוסיף כל חדש לחוג העיתונות היהודית.

ל'אוניון הגדיר עצמו כעיתון מקומי, ובדומה לעיתון ל'אונז'ר הצהיר גם הוא על כוונתו לשפר את איכות החיים של הציבור היהודי המקומי. שניהם עסקו במעמדו הכלכלי, המשפטי והתרבותי, ושניהם שאפו למצוא את האיזון שיאפשר לשלב את בני קהלם במרוקו הקולוניאלית, בלי לפגוע במסורת היהודית. ובכל זאת, על אף הדמיון, היה כל עיתון בעל דיוקן ייחודי משלו. מאחורי הכותרות הסתתרו קבוצות תמיכה הנבדלות זו מזו באידיאולוגיות שונות ובאינטרסים מנוגדים.

אומנם, שני העיתונים יצאו במאבק גלוי למען שיפור מצב היהודים במרוקו בכלל ובמלאח של קזבלנקה בפרט. אך ל'אוניון השתדל לפעול בתיאום עם מנהיגי הקהל תוך השמעת דברי הערכה להישגייהם, בשעה של ל'אונז'ר פעל תוך עקיפת המנהיגות הקיימת והוקעת מעשיה.

אל עובדה זאת אפשר להתייחס כאל סמן למיקומו של כל עיתון בהיררכיה הקהילתית: ל'אונז'ר – שהרבה לבקר את ההנהגה הקיימת היה שייך, כנראה, לאגפים אופוזיציוניים, בעוד של'אוניון – למי שהיו מקורבים לממסד הקהילה ולממסד כ"ח.

בדיקת זהותם של עורכי העיתון מאששת את הדברים: יונתן טורש – פעיל ציוני שהיגר ממזרח אירופה לקזבלנקה ונשאר מרוחק ממוקדי ההשפעה במועצת הקהילה. ולעומתו, אלי נטף – לשעבר מורה בכ"ח שכיהן בתפקיד מזכיר מועצת קהילת קזבלנקה בזמן הוצאת העיתון. הפער האידיאולוגי בין הצדדים נבע מבסיסי התמיכה השונים: כל עיתון נשען על עילית אחרת בפזורה היהודית.

ל'אוניון נתמך בידי קבוצת יהודים בצרפת, חלקם אורתודוקסים, אחרים מקורבים לכי"ח, רובם ייצגו את הפלג הצרפתי של העילית הרפורמיסטית-המערבית, שהעמיד את יהדות המטרופולין כמודל לחיקוי. לעומת זאת, ל'אוניו, ייצג בעיקר את העילית הציונית ואת בני בריתה הנוטים לרפורמיזם לאומי, שהעמידו את החברה הנבנית בארץ-ישראל כמופת וכהשראה.

כל עיתון גייס גרעין תומכים מקומיים מקרב המגזר המתמערב ומקרב המגזר האירופי במרוקו. ל'אוניון נשען על קבוצה שהיתה מקורבת למועצת הקהילה, ול'אוניו – על קומץ פעילים ציוניים, שעשו יד אחת עם קבוצה מבוגרי כי"ח המקומיים, שדרכם אל ההנהגה נחסמה.

שני העיתונים גם יחד נאבקו על היהודי המתלבט – הקול הצף במגזר המתמערב. הערכה זו, לפיה קהל היעד של שני העיתונים כמעט זהה, מזדקרת לעין מכמה סימנים חיצוניים בשני העיתונים: השפה, המחיר, הפרסומות והמודעות.

● השפה – צרפתית, מהולה בביטויים עבריים ויהודיים ערביים;

● המחיר – 40 פרנק דמי מנוי עבור ל'אוניו שהתפרסם פעם בשבוע, 25 פרנק דמי מנוי עבור ל'אוניו שהתפרסם פעם בשבועיים עד חודש;

● הפרסומות – מוצרי צריכה של חברה עירונית מודרנית.

הסימנים החיצוניים הללו מגלים כי לקהל היעד של שני העיתונים היה דיוקן דומה מאוד. נשאלת השאלה, כיצד הם חדרו ללב קוראיהם?

ובכן, שני העיתונים ידעו שהמפתח טמון בעיקר בגיוס העיתונאים הנכונים. עבור הקורא, בן התקופה, מי שייצגו את העיתון היו במידה מרובה כותבי מאמרי המערכת, דהיינו, מייסדי העיתון ועורכיו, וכן בעלי הטורים הקבועים.

לא במקרה דאגו מייסדי העיתון לגייס לשורותיהם כותבים מקומיים מהמגזר המתמערב, שבתוכו היה מצוי, כאמור, הקהל המתלבט של כל עיתון. חשיבותם של הכתבים המקומיים היתה בתדמית שהם ייצגו עבור הקוראים ולא רק במידע שהם מסרו, או בדעות שהם הביעו. תדמית זו באה ללמד על דיוקנו של היהודי החדש אותו ביקשה כל אידיאולוגיה לעצב כמודל לחיקוי בקרב תומכיה.

בשורות הבאות נבלה במחיצתם של שני בעלי טורים מרכזיים בכל אחד מהעיתונים. בכתב אחד כבר נתקלנו: המדובר ביעקב אוחיון מהעיתון ל'אוניו, בעל הטורים "במה מרוקנית" (Tribune Marocaine) ו-"במרוצת הימים" (Au fils de jours). עם השני, הכתב שמנגד יהיה זה לנו המפגש הראשון. המדובר בעיתונאי שבחר לו את שם העט "אברו-אל-פודול" (Abou-el-Foudoul). הוא נהג לכתוב את המדור "שעת הרכילות" (L'heure de la medisance) בעיתון ל'אוניו מרוקין.

חשיבות הבחירה דווקא בשני העיתונאים הללו טמונה בעובדה שהם הציגו עצמם כאנשי המקום. משמע, עבור הקוראים מדובר באחד משלנו. ואכן, כך נוצר, קשר אינטימי בין העיתונאי לבין קהל קוראיו: אברו-אל-פודול הזמין אותנו לבלות איתו בשיחת רעים בטלה על דא ועל הא, אוחיון שיתף אותנו בסירורו, הפגיש אותנו עם בני שיחו, והסגיר מדי פעם פרטים על רגשותיו וזכרונותיו האישיים. לעתים נעדר שמו מרשימת הכותבים בגיליון, אבל

במקרים כאלה דאגה מערכת העיתון להרגיע את קהל הקוראים: אוחיון מחלים ממחלה, והוא יחזור בקרוב לקהלו הנאמן.

לכאורה, רב המשותף בין שני העיתונאים: שניהם ילידי צפון אפריקה, שעברו תהליך של התמערבות וסגנונם משקף שילוב בין שלוש תרבויות: יהודית, צרפתית וערבית-מקומית. שניהם הציגו עצמם כמבקרים קונסטרוקטיביים, שניהם הגדירו עצמם רפורמיסטים אשר מבקשים לתקן את הפרט, החברה והממסד. אף-על-פי-כן, לאחר שנים של קריאת מדורם הקבוע התעצבה אצל הקורא דמותו הייחודית של כל עיתונאי, וככל שהתארכה ההיכרות האינטימית עם שני העיתונאים, כך התברר גודל הפער ביניהם.

אבראל-פודול הצטייר כאינטלקטואל; סגנונו המורכב העיד על מטען תרבותי עשיר שספג מהצטלבות נדירה בין התרבות האוריינטליסטית-הצרפתית* לבין התרבות היהודית הצפון-אפריקנית. לכאורה, הוא אינו מעדיף תרבות אחת על-פני האחרת, וגם אין הוא מוכן להתגייס לשורותיה של אידיאולוגיה מחייבת כלשהי, כי לדעתו אין אמת מוחלטת, מה שחשוב לו הוא הפרט; פרט שאינו משתייך למחנה כלשהו, אך יש לו חוש צדק מפותח; מאחורי פעלולי המלים הלגלגניות אמורה להסתתר דמות בעלת מוסר גבוה שבאה לפעול למען חברה סובלנית, הדואגת לכל יצירי הבריאה, נאבקת נגד חולשות המין האנושי ונגד שרירות הממסד.

דמותו הבדויה של אבראל-פודול יצרה קשר אינטימי עם הקורא. אפשר היה להזדהות עמו כפי שמזדהים עם גיבור של רומן בהמשכים. עם זאת, היה ברור לכולם שזוהי דמות פיקטיבית, שהמרחק בינה לבין המציאות מאפשר לקורא להתעלם מההשלכות המעשיות של דבריה. ירצה – יראה בו מטיף בשער; ירצה – יראה בו אביר הסולטן, בטל אל-מח'זן, הנאבק בחירוף נפש למען כבוד שולחו המלכותי ונהנה מהלגיטימציה של השלטון המקומי; ירצה – יראה בו דון קישוט, הנכנס תמיד למערכה נגד כוחות גדולים ממנו שהסיכויים לנצחם אבודים מראש. אומנם, למאבקיו יש מסר מוסרי כבד משקל, אך אל דאגה – השפעתו אפסית. זהו מעין השוטה של הכפר, שדבריו מהולים בדברי חוכמה ובדברי שטות, ולחלופין זהו ליצן החצר, שאת ביקורתו הנוקבת הוא יודע לתבל בחנופה לצורך הישרדות. הקוראים היו חופשיים אפוא לייחס להגיגיו את הפרשנות שרצו בה ולנהוג בהתאם.

שמו הבדוי של אבראל-פודול וסגנונו התלת-לשוני לא הסגירו דבר על זהותו האמיתית. מיהו? מוסלמי, יהודי או נוצרי? מהם מקורות היניקה של תרבותו: האם זו תרבות מזרחית, מערבית, או יהודית? מעל לכל קשה היה להשתחרר מהרושם שתמיד עטה מסיכה, הסתתר מאחורי דמויות בדויות שאינן קיימות במציאות, מאחורי פתגמים, ומשפטים דר-משמעיים. ממה הוא חשש? מהשלטון? מהחברה? מעצמו?

בשני העמודים הבאים מובא תרגום של שתי כתבות שהתפרסמו במדור "שעת הרכילות". במדור זה מציג אבראל-פודול דיוקן עצמי בפני קוראיו.

* אוריינטליזם – מונח שבמובנו המקורי היה אמור להגדיר מלומדים מאירופה שעסקו בחקר המזרח. בהמשך הוא הפך ממונח מילוני למונח בעל משמעות שלילית. היה זה על שום הביקורת על הקולוניאליזם, לפיה האוריינטליסטים הם חלק מהמנגנון הקולוניאלי; בתור שכאלה הם נתפסו כמי שבוחנים את המזרח בעיניים פטרנליסטיות-מערביות, ולכן כושר התובנה שלהם במושא מחקרם לקוי מיסודו.

■ שעת הרכילות

קריאה

"לעתים קרובות, בשעות הערב, מזמינים אנשי פאס, שאינם אוהבים בדידות, חברים לסעוד עם. הנימוס מחייב להזמין שני אורחים לפחות. שותים תה, משוחחים ומשחקים בקלפים. שעה זו מכונה בעיר פאס 'שעת הרכילות'."

שורות אלה, הלקוחות מהספר המרתק והקולע בקביעותיו הרבות והדקות שהאחים תרו* הקדישו לבורגנות המוסלמית הגבוהה, לאריסטוקרטיית הסוחרים והאינטלקטואלים של פאס – דבר שזו אינה סולחת להם – ישמשו מבוא לסדרת כתבות בעיתוננו, שבהן היינו רוצים להעמיד במבחן מידי ומהיר איך-ספור שאלות קטנות וגדולות הנוגעות למציאות המקומית.

השקיעה ברכילות, בדומה לצחוק, שלרוב מתעורר בעטיה, היא תכונה אנושית המצביעה, כך טוענים, על עליונות האדם לעומת בעלי-חיים, אם אכן מוכח שקיימת עליונות כזאת.

כל עוד היא אינה יורדת לרמה של רכילות שפלה, והרמויה העוינת אינה עוברת את גבול ההאשמה הקלושה שמובעת באובייקטיביות ובתום לב, דבר שאינו מוציא מכלל אפשרות שיש בה עוקץ, מתעלה השקיעה ברכילות לרמה של ביקורת בריאה ומועילה, וגם אם אין בה, לכאורה, אלא כדי לבדר את הקהל, היא בכל זאת ממלאת תפקיד בתיקון עוולות ואי-צדק.

היא מהווה לעתים קרובות גם אמצעי רב-ערך להגנה מפני שרירות, אדישות ולעג, כל הרעות שמהן סובלים רבים מהמושלים והנמשלים, ואף העמים והאנשים המשכילים ביותר.

מרוקו אינה מוגנת לעולמים מפני הרעות האלה. להפך, הן התרבו לעומת העבר ואין מנוס מכך שמצב זה יימשך תקופת-מה נוספת, שכן כעת ניתן בתחומה דרור לניסיונות מכל הסוגים, כלומר, לכל התפיסות, לכל היוזמות ולכל מעשי ההעזה, כל אחד עם הסיכונים והסכנות משלו. ואולם, בסופו של דבר גם עם הברכה המובהקת משלו, במידה זו או אחרת.

לאוהבי החיים, הפעילות והאתגרים, שעניניהם אינן קשורות ודמם אינו קפוא, מציעה הארץ היפה הזאת, בעלת המעלות הרבות והחסרונות הגדולים, בעלת האפשרויות המופלאות וההבטחות שלפעמים מאכזבות, מקור בלתי-נדלה של לקחים נחרצים ושל תצפיות שחלקן ממריצות וחלקן מדאיגות, כולם מקור משיכה חזק ביותר לבעלי טור בעיתון.

כל תקוותנו שלנו, אנשי המגרב למן השעה הראשונה, המזדקנים לצלם הקצר של העירית ושל הדקלים הננסיים, אינה אלא להרים תרומה כלשהי לסינתזה המרוקנית הגדולה: שהביקורת הנאמנה, הרעננה וההומוריסטית תהיה מותרת.

דווקא בשל כך, ידידי, נישאר מרוקנים במלוא מובן המלה, ובדומה לבורגנים העשירים של פאס נקבע לעצמנו גם אנו שעה קלה של רכילות, תוך שתיית תה המנטה הטעים כל כך עד שאי אפשר לשתותו כראוי, כך אומרים, בלי להתמסר למעט רכילות.

אבו-אל-פודול

(ל'אוניון, 18.2.32, עמוד 1)

* האחים תרו (Tharaud), שם של שני סופרים צרפתיים, אחים: ז'רום (Jerome), 1874-1953; ז'ן (Jean), 1877-1952. יצירתם המשותפת כוללת חיבורים שהתבססו על מסעותיהם באירופה המזרחית, במרוקו ובמזרח התיכון. סגנונם הכמעט עיתונאי הוציא להם מוניטין אצל הקורא הממוצע. לנושא היהודי יש מקום נכבד ביצירתם. נימחם היא, לרוב, אנטייהודית משהו.

שעת הרכילות
שעה של אבו-אל-פודול

איור 18

כך נראה המדור "שעת הרכילות" מאת אבו-אל-פודול.

L'HEURE DE LA REDESANCE!

ABOU-EL-FODOUL

Notre dernière heure de la méditation nous a été un certain nombre de lettres nous posant en substance cette double question: Quel est le nombre plébein qui se dispute sous l'étiquette pseudonyme de « Abo-El-Foudoul » ? Que signifie exactement cette désignation, quelle est l'origine de toutes pièces ?

A la première question, très antérieure d'incertitude, on nous permet de répondre d'une façon toute diplomatique: « Abo-El-Foudoul » n'est pas un nom, c'est un surnom, par lequel, sans en convenir, on satisfait pleinement à la question.

« Abo-El-Foudoul » est cela aurait pu être aussi bien « Chéikh-El-Foudoul », et plus simplement « El Foudoul », son répondant, à l'égard précis, à ce qu'en français on désigne sous l'appellation de: Père le Victorieux, Père la Vertu, Père le Pudeur, etc.

Un « Foudoul », ou mieux encore un « Khazem-Batal » est celui qui se vante de ce qui ne le regarde; celui qui donne son titre quand on ne le lui demande pas; celui qui, pour valoir au vice de s'en occuper des affaires d'autrui, oublie ou néglige les siennes propres; c'est le Don Quichotte, l'immortel par Cervantes, et qui ne jamais eut d'exister en Espagne si « Abo-El-Foudoul » n'était le genre d'individus dont sont faits ceux que l'on désigne sous le nom de charbonniers, de artisans, de marabouts, tels les Bouchaib, Gringolre, le Hakker, les Vénitres Nomades, le Pagan, pour ne parler que des « foudouls » marocains; c'est en fait le véritable ennemi qui se mettent en tête de vouloir améliorer ou faire modifier l'état de certaines choses ou la condition de leurs propriétaires ou les destinées de ces privilégiés que s'imaginent dire les Gouvernements.

En cette matière de sentiments altérés, si l'on voulait s'amuser à trier les hommes selon leur caractère, leur tempérament, leurs goûts et leurs grandes moeurs, on arriverait à cette classification, faite par tous les naturalistes:

Il y aurait d'abord les dits « personnes »; ce sont les êtres humains intelligents, indéfectibles; ceux qui ne peuvent songer à rien qu'à leurs pèlles intérêts, et qui brûleraient froidement le monde pour culte leur omelette. Nous en voyons tous les jours.

Puis il y aura, un peu plus haut dans l'échelle morale, les « ceusses » qui procèdent dans la vie d'après le système grec du filig-filly; ce sont les gens qui, comme l'a d'ailleurs prouvé un vieux proverbe arabe, donnent un peu beaucoup à Dieu, c'est-à-dire à eux-mêmes, et l'autre peu au prochain. Nous en connaissons tous aussi.

Il y a enfin ces diables d'illuminés, et ils sont haut, qui sont parfois cependant affligés d'une grande opulente cardinale, et qui, ainsi que nous venons de le dire, s'occupent de préférence, et contre vents et marées, de ce qu'on ne leur demande point.

De ces trois types d'individus, me dirait-on, quel est le plus rationnel ? Problème ardu comme tous les problèmes qui, par leur caractère scientifique, s'adressent à celui du sentiment et veulent mettre en équilibre les intérêts d'ordre moral, lesquelles, nous l'avons vu, peuvent de toute évidence qu'être toutes les erreurs.

Il ne conviendrait pas, au surplus, pour les pauvres chercheurs de la dernière catégorie, de rechercher l'absolu vérité, d'abord parce qu'ils placent de vouloir bien du peuple avant de mettre la plume dessus; et puis, une fois la Grande Vérité trouvée, que feraient tous les Khazem-Batal, leur les

Abou-El-Foudoul.

בעקבות שעת הרכילות האחרונה שלנו קיבלנו מכתבים אחדים שבהם נשאלו, בעיקר, שתי השאלות הבאות: מיהו הבדחן הגרוע שמסתתר מאחורי השם המושאל השקוף "אבו-אל-פודול"? מהו פירושו המדויק של הכינוי הזה, האם הוא שם ממשי, או מורכב מחלקים שונים?

על השאלה הראשונה, שמידת הצניעות חסרה בה יתר-על-המידה, הרשו נא לנו לענות בצורה דיפלומטית מאוד, כלומר, בהתחמקות מנומסת.

מאידך גיסא, אין לנו כל התנגדות לענות בהרחבה על השאלה השנייה. "אבו-אל-פודול" יכול היה להיות, למשל, "השייך אל-פודול"; או הסבר פשוט יותר, השם נגזר מ"אל-פודול" שבצרפתית מקביל, כמעט, לכינויים, כגון: אב הניצחון, אב טוהר המידות, אב הצניעות, וכו'.

"פודולי", ועוד יותר מכך "מח'זן בטאל", הוא אדם שמתערב בעניינים לא לו; מי שמגלה את גילו בלי שנשאל; מי ששוכח או מזניח את האינטרסים שלו עצמו כיוון שהוא מספק את יצרו הרע לעסוק בענייני אחרים. זהו הדון קישוט שסרבאנטס הניצחון, שמעולם לא חדל להתקיים, לא בספרד ולא במקומות אחרים. זהו סוג האנשים שמהם עשויים אלה המכונים "בעלי טור בעיתון", מבקרים ומטיפים, כגון איזיס, בושאלב, גרנגואר, רקאס [...] אם להזכיר את ה"פודולים" המרוקניים בלבד. אלה הם, בקיצור, ההווים שמתעקשים לשפר ולשנות מצבים מסוימים, או את תנאי חייו של הזולת, או את התוכניות של אותו גורל, שהממשלות חושבות שהן התגלמותו.

ובאשר לרגישות לזולת, אם היינו רוצים להתענג בחלוקת בני-האדם לפי אופיים, מזגם, טעמם ותחביביהם העיקריים, היינו מגיעים לקבוצות הבאות במיון שאומנם לא נערך לפי כללי המדע:

קודם כל ישנם האנשים המכונים "אינדיוודואליסטים". אלה אגואיסטים מושלמים וחסרי תקנה. הם מסוגלים לחשוב רק על האינטרסים הקטנים שלהם, והיו שורפים בקור רוח את העולם כולו כדי לטגן לעצמם ביצה. אנו נתקלים בהם יום-יום.

אחריהם באים, מעט גבוה יותר בסולם המוסר [...] אלה שמתקדמים בחיים לפי שיטת הינקה של פיפטי-פיפטי (fifty-fifty). אלה אנשים שלפי פתגם ערבי עתיק נותנים קצת הרבה מדי לאלוהים, כלומר לעצמם, והמעט הנותר לזולת. כולנו מכירים גם כאלה.

ולבסוף, ישנם ההווים השובבים שהוזכרו לעיל, הסובלים לפעמים מלב מוגדל עד מאוד, שמעדיפים, נגד הרוח והזרם לעסוק, כפי שכבר אמרנו, במה שאיש לא ביקש מהם.

אמרו לי אתם, מי מבין שלושת סוגי האנשים האלה טועה, ומי צודק? זאת בעיה קשה, כמו כל הבעיות שחורגות מתחום המדע, תוקפות את תחום הרגש ומנסות להכניס למשוואות אמיתות מוסריות, כאשר ברור שכולן, פרט לאחת, בטעות יסודן.

ואולם, אין צורך שהחולמים המסכנים של הקטגוריה האחרונה יחפשו את האמת האבסולוטית, קודם כל כיוון שהם עלולים להשחיר נייר רב בטרם יסיימו לכתוב, ושנית, לאחר שהאמת לאמיתה נמצאה, מה יעשו כל הבטאל אל-מח'זן, כל האבו-אל-פודול.

אבו-אל-פודול
(ל'אוניון, 3.3.32, עמוד 1)

העובדה שאחד ממדוריו המרכזיים של 'אוניון ניתן לדמות חמקמקה המסתירה את זהותה, עוטה מסיכות ונהנית להגדיר עצמה כליצן החצר אינה מקרית, ונובעת ממעמדו של 'אוניון בקהילה. כאמור, העיתון הזה נוסד על-ידי מזכיר מועצת הקהילה של קזבלנקה ומטבע הדברים היה תלוי בממסד הקהילה ובממסד כ"ח במרוקו. מצב זה חייב את נטף להגן על הממסד ולהימנע מביקורת, ולכן ברוב המקרים נמצא שמערכת העיתון היתה נתונה במגננה מפני מתקפות האופוזיציה. עם זאת, הוא ביקש מדי פעם להשמיע גם דברי ביקורת על האדם, על החברה ועל השלטון בכלל. תפקיד המתריס נמסר אם כן לאברואל-פודול שהסתיר את זהותו האמיתית, בין השאר, כדי להגן על עצמו מפני הממסד.

לעומת זאת, התקפותיו שלוחות הרסן של אוחיון נגד השלטון ונגד יהודי צרפת, נובעות ממעמדו האופוזיציוני והבלתי-תלוי בממסד הקהילה. סגנונו הבוטה לא סיכן את מעמדו בקרב חוג ההתייחסות שלו – ידידי 'אוניון אילוסטרה – שהרי קבוצה זו שמה לעצמה מטרה לתקוף את סדרי הקהל והנה, בניגוד לאברואל-פודול הוא לא היה צריך להסתיר את זהותו האמיתית: אוחיון בוגר כ"ח, יליד המלאח במוגדור.* אגב, יהיו אשר ייחסו למוגדור, עיר מולדתו של אוחיון, תפקיד מכריע בעיצוב אישיותו ודעותיו: מוגדור הטרומ-קולוניאלית מבטאת ניסיון לשלב בין תרבות אירופה לבין תרבות מקומית, וכמו אוחיון בשעתו, ניסו גם תושביה למצוא את הסינתזה הנכונה בין מסורת למודרנה.

מרקם היחסים העדין שהתפתח בין יהודי מוגדור לסביבתם – הנוצרים מחד גיסא והמרוקנים-המוסלמים מאידך גיסא – הטביע את חותמו על הכתיבה של אוחיון, שגילה רגישות להלכי הרוח הרוחשים בקרב האוכלוסיות השונות במרוקו. ועוד, גלגוליה של מוגדור, שידעה ימי פריחה בתקופה הטרומ-קולוניאלית, וחווה תהליך שקיעה בתקופת השלטון הצרפתי משתקפים בתפיסתו ההיסטורית-הפוליטית של אוחיון: אמנם, הוא לא נגרר לאידיאליזציה של התקופה הטרומ-קולוניאלית, אך לביקורתו הנוקבת, כלפי המשטר הקולוניאלי והשלכותיו על החברה המרוקנית, השתרבו לא-פעם נימות נוסטלגיות לימי מרוקו המסורתית.

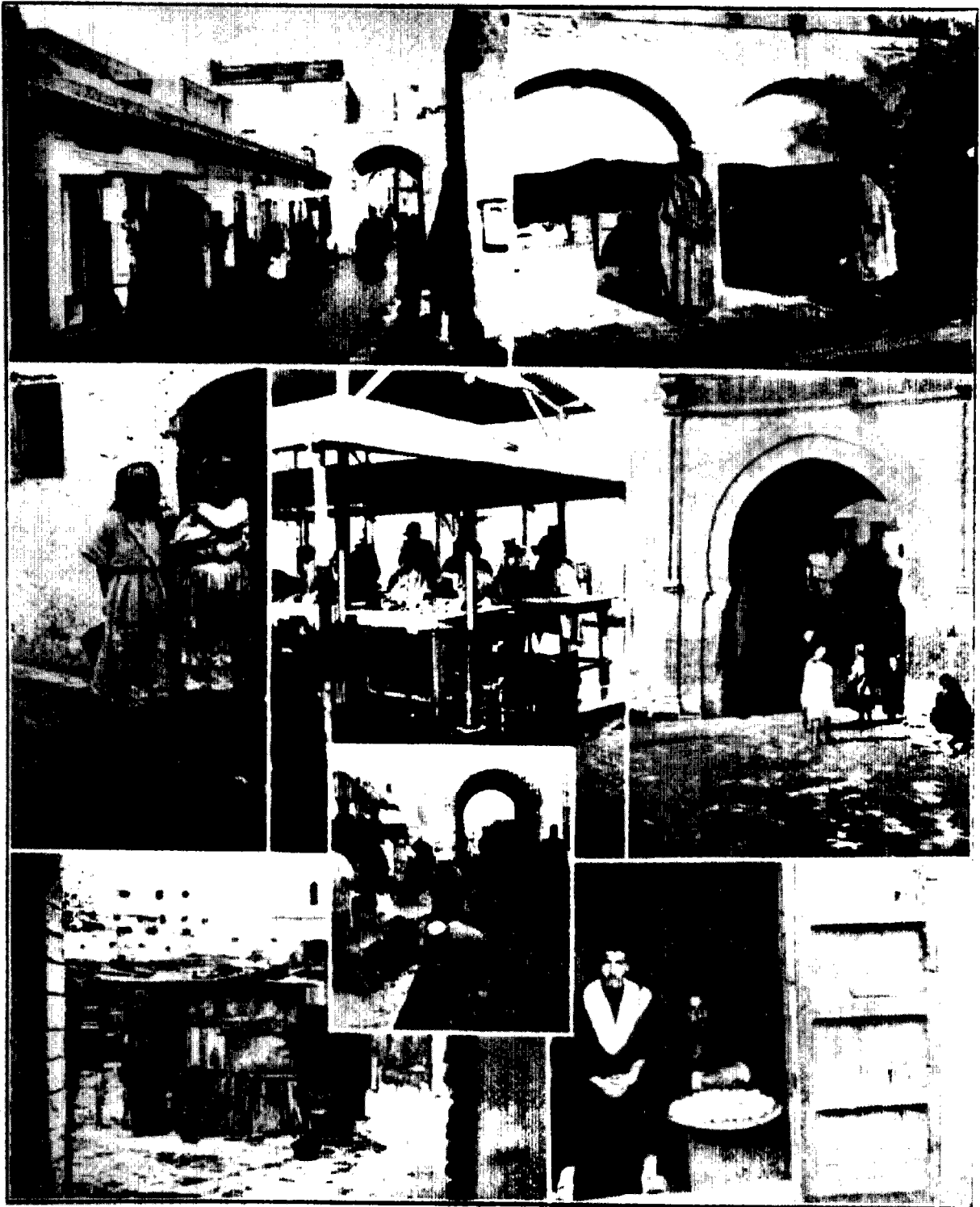
לפנינו דיוקן של יהודי-מרוקני חדש, שבדומה לאברואל-פודול, צמח בערש המפגש בין התרבות היהודית המקומית לבין התרבות המערבית. ואולם, בניגוד לאברואל-פודול זהותו של אוחיון ברורה לו ולקוראיו והאוריינטציה הפוליטית-התרבותית שלו מוגדרת, ומעל לכל: הוא ניחן בתודעת ציבור גבוהה; הוא לא חיפש במה לדעותיו האישיות אלא למצוקות ולצרכים של בני ההמון הדומם; אוחיון ביקש לשמש להם פה ושם עצמו לדוברם.

באופן מפתיע דווקא 'אוניון, עיתון שמייצג את יהדות צרפת ואת מקורביה המערביים והמתמערבים במרוקו, העמיד למופת דמות אוריינטלית בעלת שם הנושא צליל ערבי, וקבע למדורו כותרת השאובה ממנהגי המקום. אכן, המנהג של זקני פאס, ששימש השראה ל"שעת הרכילות", היה שאוב מהווי החיים המרוקני-הילידי. אך אם נתבונן בעיון בקטע המציג את מדורו נגלה, כי אברואל-פודול ידע על המנהג מעיון בספרי האחים תרו.** אברואל-פודול הכיר את זקני פאס רק מהספרים ואת מורשתו המגרבית קיבל, בין היתר, מבעד לפריזיזמה של מזרחנים צרפתיים. מכאן שמקור היניקה העיקרי שלו שאוב מהתרבות הצרפתית.

יהיו אשר יאמרו שאין זה מקרה כי 'אוניון, המקורב לממסד הקהילה ולממסד כ"ח, הועיד לראש מדורו הביקורתי דמות מזרחית דווקא, שהרי בהתאם לסטראוטיפ של המזרחי שרווח במערב, הוא אכן בעל דמיון וחוכמת חיים, אך בניגוד לאנשי המערב, איש המזרח מעדיף סיפורי אלף לילה ולילה על-פני מעשים תכליתיים. בביקורתו החריפה והמתוחכמת לא היתה אפוא סכנה ממשית.

* מוגדור (Mogador) – עיר נמל על חוף האוקיינוס האטלנטי. שימשה מרכז למסחר הבינ-לאומי, שהתנהל בין מרוקו לבין אירופה בתקופה הטרומ-קולוניאלית. בתחומה צמחה קהילה יהודית, אשר בראשה עילית סוחרים יהודיים, שתיווכה בין מרוקו לבין אירופה ונהנתה מזכויות יתר פוליטיות וככליות (סוחרי הסולטאן). שיתוף הפעולה בין יהדות אירופה ליהדות המקומית איפשר בניית מוסדות רווחה וחינוך שפעלו בקרב בני המלאח. מתוכם קם זרם של משכילים עבריים, אשר תרבותם ינקה מהמסורת היהודית המקומית ומהתרבות המערבית כאחד. עם הכיבוש הקולוניאלי, הועתקו מרכזי הכובד של מרוקו לערים אחרות. מוגדור, שנהנתה בעבר ממונופול כמעט מוחלט בשטח המסחר הבינ-לאומי, לא הצליחה לעמוד בתחרות עם המרכזים החדשים וכתוצאה מכך נחלש מעמדה הכלכלי והחברתי.

** ראו לעיל עמוד 160.

"עיר שמתרוקנת מאוכלוסייתה: הפן 'הקוקטי' של מוגדור, לשעבר עיר זוהרת, מתעמעם מדי יום. להלן פסיפס תמונות שגלקחו משכונות שונות בעיר. התרדמה למחצה שבה שרויה העיר עומדת בניגוד לפעלתנות שניתן למצוא במרכזים עירוניים אחרים" (ל'אוניד, 30.12.32, שער). התמונות הללו ממחישות את תהליך התנוונותה של האוכלוסייה היהודית בד בבד עם דעיכתה של מוגדור כולה, עיר נמל, שהיתה צומת מרכזי למסחר בין מרוקו לאירופה בתקופת מרוקו הטרום-קולוניאלית.

ידידי ל'אווניר תקפו את ה'אבראל-פודולים' למיניהם על היותם תלויים מהמציאות. הם לא נשבו בקסמי התלבטויותיו של אבראל-פודול, ולא נשבו בקסם סגנונו הייחודי. מבחינתם, אבראל-פודול, איש המסיכות, ייצג את דמותו של המתבולל. לדידם, אבראל-פודול הוא חסר זהות מוגדרת, חסר עמוד שדרה, המתאים עצמו לסביבה, לא בשל סובלנות נדירה אלא בשל קרייריזם צרוף: והם יכנו אותו טארטיף* (Tartuffe) של מולייר (ל'אווניר, 15.2.33, עמוד 6; 15.3.33, עמוד 6).

מול האינטלקטואל של סלון התה, שמטענו האישי מבוסס על ספרים, ביקש עורך ל'אווניר להציג עיתונאי בעל ניסיון חיים והשקפת עולם מגובשת. אוחיון שימש לידידי ל'אווניר סמל של לוחם למען חזוק הרוח הלאומית ולמען מימוש צרכיו החומריים של ההמון. הוא נטל על עצמו תפקיד של כתב שדה (reporter), הלומד על עוולות החיים באמצעות רגליו המשוטטות ברחבי מרוקו ובפינות המלאח של קזבלנקה. בעקבות אוחיון נצעד גם אנו בפרק הבא.

לסיכום, תמורות חברתיות ופוליטיות במרוקו, באירופה ובמזרח התיכון, חידדו את הוויכוח בין הרפורמיזם המערבי-הקלאסי, בדמות האגף הפרו-צרפתי שלו, שהעניק גיבוי לממסד הקהילתי בקזבלנקה, לבין הרפורמיזם הלאומי, הפרו-ציוני, שהתנגד לו. ** המחנה הרפורמיסטי-המערבי בקזבלנקה החל לראות במחנה הרפורמיסטי-הלאומי אתגר, לעתים איום, המחייב תגובה פומבית הולמת. על רקע זה נוסד העיתון ל'אווניר מרוקני, שניסה להוות אלטרנטיבה לעיתון ל'אווניר אילוסטרה, לשמש במה נוספת לקברניטי הקהילה, ולענות למתקפות ידידי ל'אווניר, שכבר עוררו הדים ברחוב היהודי (ל'אווניר, 25.8.32, עמוד 3; 15.1.38-31.12.37, עמוד 2).

ראינו, כי שני העיתונים חיזרו אחרי אותו קהל המתמערבים-המתלבטים במטרה להציג לפנייהם תפיסות עולם שונות, אפילו מתחרות. לכל צד היה חזון משלו בדבר מהות החברה היהודית, זהות הפרט היהודי וסולם ערכיו; כל צד שאב את דגמי החיקוי שלו מאגף אחר בתפוצה היהודית; כל צד נתמך על-ידי קבוצות אינטרסנטיות שונות לחלוטין.

הפערים הללו באו לביטוי בפולמוס פומבי שהתנהל בין העיתונים ונגע ברוב תחומי החיים של היהודים בקזבלנקה. הם ניכרו בוויכוח כלפי פנים, שנגע לאופי החברה היהודית, הנהגתה ומוסדותיה, *** והם ניכרו במאבק החיצוני עם השלטון ועם החברה המוסלמית על דפוסי ההשתלבות בחברה המרוקנית. ****

* כינוי למתחזה, שמאחורי חזותו המתחסדת מסתתר נוכל המשתמש באצטלת מוסר ויראת שמים כדי לספק את תאוותיו, וליהנות מהבלי העולם הזה. השם הודבק לקרייסיטים הסוללים את דרכם לטרקליני שליטים ועשירים בדרכי מירמה, תכונות או צביעות. השם שאוב מיצירתו של מולייר, המחזאי הצרפתי בן המאה ה-18.

** ראו פרטים נוספים במדריך לעבודה עצמית עמודים 305-313.

*** ראו ביתר-פירוט בפרק 2.3.

**** ראו ביתר-פירוט בפרק 2.4.